

Konu 5: NEOLİTİK ÇAĞ 1

Taş Çağlarının sonuncusu olan Neolitik, Yeni Taş Çağı anlamına gelmektedir ve bazen Cilalı Taş Çağı olarak da adlandırılmaktadır. Ancak Neolitik Çağ'da yaşanan kültürel gelişmeler, taş aletlerdeki yeniliklerden çok daha fazlasıdır. Bu çağda tarım keşfedilmiş ve hayvanlar evcilleştirilmiştir. Neolitik, aslında başlangıç ve bitişi kesin tarihlerle sınırlanan bir dönem olmaktan çok tarımın başladığı ve hayvanların evcilleştirildiği bir kültür evresi olarak tanımlanabilir. Bu gelişmeler, dünyanın çeşitli yerlerinde farklı tarihlerde yaşanmıştır.

Neolitik Çağ'daki diğer bir yenilikse çanak çömlek yapımının başlamasıdır. Çanak çömlek yapımının başlaması, tarım ve hayvanların evcilleştirilmesinden sonra Neolitik Çağ'ın üçüncü önemli yeniliği olarak kabul edilmektedir. Çanak çömlek yapımı Neolitik Çağ'ın ortalarında geliştiği için Neolitik Çağ iki evreye ayrılır: Çanak Çömlek Öncesi Neolitik (İngilizce Pre-pottery Neolithic'in kısaltması olan PPN de bir adlandırma olarak kullanılmaktadır.) ve Çanak Çömleklili Neolitik. Çanak-Çömlek Öncesi Neolitik de kendi içinde ikiye ayrılmaktadır: Çanak Çömlek Öncesi Neolitik A (PPNA) ve Çanak Çömlek Öncesi Neolitik B (PPNB).

Neolitik Çağ'ın Evreleri

Evre	Alt Evre	Yıl (İ.Ö.)
Çanak Çömlek Öncesi Neolitik	Çanak Çömlek Öncesi Neolitik A (PPNA)	10.000-8.000
Çanak Çömleklili Neolitik	Çanak Çömlek Öncesi Neolitik B (PPNB)	8.000-7.000
		7.000-5.500

Çanak Çömlek Öncesi Neolitik

Çanak Çömlek Öncesi Neolitik yerleşimleri, Epipaleolitik Çağ'a ait Natufyen yerleşimlerinin devamıdır. Bu yerleşimlerin bazılarında bu evrede de kısmen yabani tahıl toplayıcılığı ve avcılık devam etmiştir. Bu durum, bir geçiş döneminin yaşandığını göstermektedir.

Verimli Hilal: Filistin'den başlayarak Batı ve Kuzey Suriye'yi, Kuzey Mezopotamya'yı ve Dicle Nehri'nin doğusunda kalan Zagros Dağları'nın batı eteklerini kapsayan bölgedir.

Tarım

Tarımın geliştiği ilk yer, Orta Doğu'da verimli hilal adı verilen bölgedir. Yeni araştırmalar, ilk defa tarıma alınan buğdayın ana vatanının Urfa ve Diyarbakır arasındaki Karacadağ olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla beraber tarım, dünyanın başka yerlerinde, örneğin Amerika kıtasında ve Güneydoğu Asya'da birbirinden bağımsız olarak daha sonra başlamıştır. Tarım, Ortadoğu'da yaklaşık günümüzden 10.000 yıl önce, Güneydoğu Asya'da günümüzden 8000 yıl önce ve Orta Amerika'da ise günümüzden 5000 yıl önce başlamıştır. Ancak bu bölgelerde tarımı yapılmaya başlanan bitki türleri farklıdır. Ortadoğu'da arpa, buğday; Güneydoğu Asya'da pirinç ve Orta Amerika'da ise mısır tarıma alınan ilk bitkilerdir. Tarım bu merkezlerde başladıktan sonra hızla diğer bölgelere de yayılmıştır. Böylece tarımın keşfine dek tüm insan topluluklarının esas geçim biçimi olan avcı-toplayıcılık, giderek azalmış ve marjinal bir hale gelmiştir.

Doğu Akdeniz, Kuzey Suriye, Kuzey Mezopotamya ve Güneydoğu Anadolu'daki yoğun tahıl toplayıcılığına dayalı Epipaleolitik yerleşimler, yavaş yavaş tarımsal üretime geçerek Neolitik yerleşimlerine dönüşmüştür. Filistin'de Jeriko ve Jarmo, Suriye'de Mureybet, Anadolu'da Caferhöyük (Malatya), Çayönü (Diyarbakır), Hallan Çemi (Batman), Nevalı Çori (Urfa) ve Göbekli Tepe (Urfa) verimli hilal üzerinde bulunan Neolitik köy yerleşimlerinin en önemlileridir. İç Anadolu'da ikinci bir Neolitik bölgesi daha bulunmaktadır. Buradaki en önemli yerleşmeler arasında ise Çatalhöyük (Konya), Suberde (Konya), Canhasan (Karaman), Hacılar (Burdur), Kuruçay (Burdur) ve Aşıklıhöyük (Aksaray) sayılabilir.

Yukarıda da söz ettiğimiz gibi yerleşik yaşam, tarımın keşfinden önce başlamıştır. Yabani tahıl toplayıcılığına dayanan geçim biçimi, yerleşik yaşamı zorunlu kılmıştır. Yerleşik yaşamın başlamasından ve ilk köylerin oluşmasından sonra bir nüfus artışı olmuştur. Tahıl toplayıcılığı, köylerde artan nüfusu

beslemekte yetersiz kalmış olmalıdır. Böylece insanlar, besin sorununa yeni çözüm yolları aramaya yönelmiş ve yabancı bitkileri denetim altına almayı keşfederek tahıllarını artık kendileri üretmeye başlamışlardır. Yabancı tahılların bol miktarda bulunması ve insanların bunları topluyor olmaları, tarımın keşfinde en önemli etkidir. Bu sayede insanlar bu tahılların doğal özelliklerini gözlemlemiş ve bu tahılları denetim altına almanın da yollarını keşfetmiş olmalıdırlar. Yukarıda da bahsedildiği gibi buğday ve arpa, Ortadoğu'da tarımı yapılan ilk bitkilerdi. Bu bitkileri mercimek, nohut, bakla ve diğerleri izlemiştir. İnsan müdahalesiyle daha çok ürün veren, dayanıklı ve iri taneli tahıllar ve baklagiller üretilmiştir.

Tarımla birlikte doğada bulunan besinlerin tüketilmesine dayanan geçim biçimine alternatif olarak doğanın denetim altına alındığı yeni bir geçim biçimi doğmuştur. Neolitik Çağ, üretici ekonomiye geçişin çağıdır. Gordon Childe, insanlık tarihindeki en önemli gelişmenin, yiyecek üretiminin başlaması olduğunu öne sürmüştür ve bu nedenle tarımın keşfini bir devrim olarak nitelendirmiştir. Bu yüzden bu çağdaki gelişmeler ***Neolitik Devrim*** olarak da anılır.

Hayvanların Evcilleştirilmesi

Neolitik Çağ'da tarımdan hemen sonra gerçekleşen en önemli yenilik, hayvanların evcilleştirilmesidir. Köpek daha Mezolitik Çağ'da evcilleştirilmiştir. Bu nedenle köpek, evcilleştirilen ilk hayvan olma özelliğine sahiptir. Neolitik Çağ'da ise beslenme amaçlı olarak koyun, keçi, domuz ve sığır evcilleştirilmiştir. İnsanlar, evcilleştirdikleri hayvanların sütünden ve yününden de faydalanmışlardır. Evcilleştirme süreci, daha çok süt, daha kaliteli yün, daha fazla et veren ve kolay evcilleşebilen uysal hayvanların seçilmesi ve üretilmesiyle gerçekleşmiştir. İlk zamanlar evcil hayvan sayısı az olduğu için avcılık da devam etmiştir. Ancak zamanla evcil hayvanların sayısı artmış ve avcılık giderek azalmıştır. Evcilleştirilen hayvan türü, bölgelere göre farklılık göstermektedir. Örneğin Afrika'da sığır ve keçi, Doğu Asya'da domuz, Güney Amerika'da ise lama evcilleştirilmiştir. At, deve ve kümes hayvanları ise daha geç dönemlerde evcilleştirilebilmiştir.

Diğer Gelişmeler

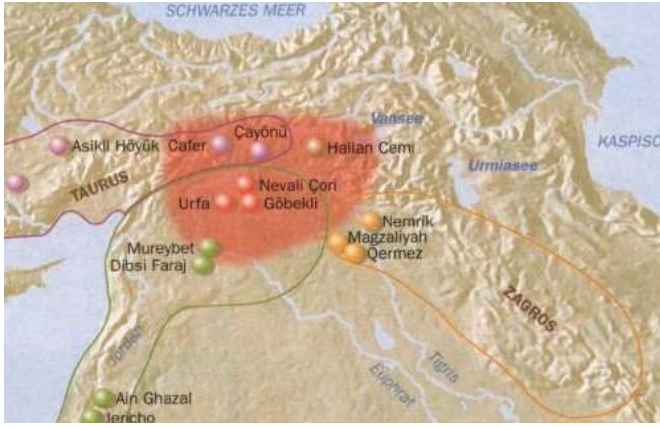
Çanak Çömlek Öncesi Neolitik'in başlarında, üstleri dallarla veya kamışlarla örtülüp çamurla sıvayan yuvarlak kulübelere yapılmıştır. Bu dairesel planlı barınaklar, daha sonra dikdörtgen planlı, gerçek evlere dönüşmüştür. Bu evlerde mutfak ve kiler işlevi gören ayrı odalar vardır. Bu evlerle birlikte, düzenli bir yerleşim modeline sahip köyler ortaya çıkmıştır. Bu yerleşim yerlerinde bazı yapılar, tapınak veya kutsal mekân özelliğine sahiptir.

Bu dönemde ölümler; evlerin tabanlarına, bebeğin ana rahmindeki pozisyonuna benzer şekilde (***hoker tarzı***), dizler kırna çekili olarak gömülmüşlerdir. Ölümlerin yanına renkli taşlardan, deniz kabuklarından, bakırdan, kemikten ve fil dişinden yapılmış süs eşyaları ve boncuklar konmuştur. Bazı yerleşimlerde ölümler, etleri çürüyene kadar bekletilip sonra kemikleri toplanarak gömülmüşlerdir. Diyarbakır yakınlarındaki Çayönü yerleşiminde ise ölümlerin kafatasları vücutlarından ayrılarak başka bir yere, özel bir yapının içine konmuştur. Bu yapı, kafataslı yapı olarak adlandırılmaktadır ve bu yapının muhtemelen inançla ilgili bir anlamı vardır.

Neolitik Çağ'da orak biçimli aletler ve tahılları işlemede kullanılan taştan öğütme taşları, havanlar ve dibekler yapılmıştır. Ayrıca yüzeyleri ve kenarları sürtülerek düzeltilmiş ve parlatılmış taş aletler de görülmektedir. En yaygın alet, yassı baltadır. 10-15 santimetre arasında büyüklüğe sahip üçgen ya da dörtgen biçimli bu aletler, bir sapa geçirilerek kullanılmıştır. ***Obsidyen*** (volkanik cam) Neolitik dönemde alet yapımında bir ham madde olarak yoğun biçimde kullanılmıştır. Doğal kaynaklarından elde edin obsidyenin geniş bir coğrafyada ticaretinin yapıldığı görülmektedir. Uzun mesafeli ticarete konu olan ilk mal, obsidyendir. Özellikle İç Anadolu ile Doğu Akdeniz ve Güneydoğu Toroslar ile Mezopotamya arasında yoğun biçimde obsidyen ticareti yapılmıştır. Neolitik Çağ'da bakır da kullanılmaya başlanmıştır. Bakır, ısıtılıp dövülerek şekillendirilmiş; takı, küçük iğne, olta gibi aletler yapılmıştır. Neolitik'te obsidyen ve bakırın yanında deniz kabukları, kaliteli çakmak taşı ve değerli renkli taşların da ticareti yapılmıştır.

GÖBEKLİTEPE

Güneydoğu Anadolu’da, Şanlıurfa yakınlarında yer alan Göbekli Tepe’de yapılan kazılarda, yerleşik yaşama geçişle ilgili mevcut bilgileri altüst edecek buluntular ortaya çıkarılmıştır (Resim 1). Göbekli Tepe, Mezopotamya’daki ilk şehirlerden 5.000 yıl, milyonlarca turistin ziyaret ettiği İngiltere’deki ünlü Stonehenge’den 7.000 yıl, Mısır Piramitleri’nden 7.500 yıl, Malta Adası’nda bulunan tapınaklardan da 6.500 yıl daha eskidir. Göbekli Tepe, MÖ. 10.000 yani günümüzden 12.000 yıl öncesine tarihlenen Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem’e ait bir inanç merkezidir. Yapılan arkeolojik araştırmalar göstermiştir ki; Göbekli Tepe Neolitik Tapınak Alanı, dönem insanların belirli zamanlarda bir araya gelerek ibadet ettikleri bir yerdir. Kesin olmamakla beraber tapınağın bizzat onu kullananlar tarafından gömüldüğü öngörülmektedir.

Resim 1. Bereketli Hilal ve Göbeklitepe.

Resim 2. “T”biçimli sütunlar.

Göbekli Tepe’de yapılan kazılar sonucunda yuvarlak planlı, üstü açık taştan inşa edilmiş yapılar açığa çıkarılmıştır. Bu yapıların ortak özelliği duvarlarının, kalınlığı 1.4 metre olan 12 metre boyutundaki “T” biçiminde sütunlar ile çevrilmiş olması ve yapıların merkezinde de ikişer “T” biçiminde sütunun karşılıklı olarak yer almasıdır (Resim2). Arkeologlar boyları 3 ila 6 metre arasında değişen bu “T” biçimindeki sütunların stilize edilmiş insan tasvirleri olduğunu düşünmektedir. Bunun sebebi “T” biçimindeki sütunlarda görülen kol ve el tasvirleridir. Ayrıca bu sütunlar üzerine işlenmiş hayvan tasvirleri ve soyut semboller yer almaktadır. Göbeklitepe üzerinde yapılan jeomanyetik ve georadar taramalarda çapları 20 ile 30 metreye varan bu daire biçimli yapılardan 20 adet bulunduğu tespit edilmiştir. Yapılan arkeolojik kazılar, Göbekli Tepe’nin olağan dışı buluntuları ile dinsel/kutsal bir buluşma merkezi olduğunu kanısını uyandırmaktadır. Buluntular, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem’de yaşayan avcı- toplayıcı insanların hayatta kalma, günlük gereksinimlerini gidermenin yanı sıra doğayı anlamaya çalışma, doğaüstü güçlerin ya da tanrının/tanrıların varlığına inanma, dinsel törenler için düzenli aralıklarla bir araya gelme eylemlerini gerçekleştirdiklerini göstermektedir. Bu dinsel törenlerde hep birlikte, inançlarını simgeleyen hayvan ve insan kabartmalarıyla süslü tapınaklar, dev boyutlu dikili taşlar yapmışlar.

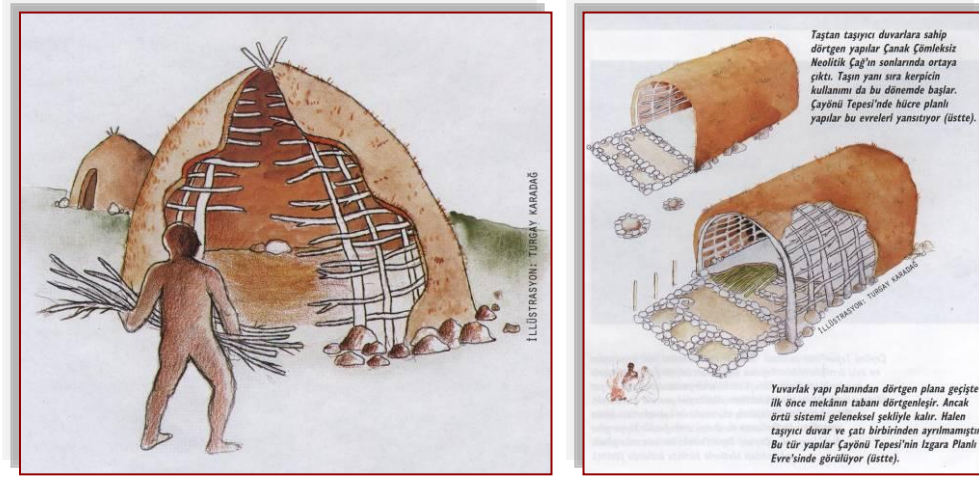
ÇAYÖNÜ

Diyarbakır’da yer alan Çayönü höyüğü, 4.5 m. yükseklikte, 250-300 m. doğu-batı yönünde uzanmakta, yaklaşık 50.000 metrekarelik bir alanı kaplamaktadır. Günümüzden on iki bin yıl kadar önce Çayönü’ne, göçebe yaşamı terk eden bir topluluk yerleşti. Burada, çanak çömlek yapmayı bilmeden, benimsedikleri toplumsal kuralları ödünsüz uygulayarak uzun yıllar yaşadılar. Yuvarlak planlı basit kulübelerle başlayıp giderek taş temelli, kerpiç duvarlı karmaşık yapılara kadar sürekli bir gelişme gösteren mimarileri, o dönem için basit barınaklar olmaktan çok, iyi tasarlanmış, kullanım ve yaşam alanları iyice belirlenmiş ve

kalıplaşmış bir geleneğin temsilcisidir. Çanak çömleksiz dönemi M.Ö. 8200-6000 yılları arasında tarihlenir ve 6 evreye ayrılır; evrelerinin her birinde farklı yapı tipleri ve buna bağlı olarak da biçim değişikliği görülür. Bu nedenle, çanak çömleksiz dönemin her evresi, bir ev tipiyle temsil edilmekte ve buna göre adlandırılmaktadır.

En eski seviye, yuvarlak planlı dal örgü yapıları içerir. Bazen taş temelli, bazen de taş temelsiz olarak, dallardan örülüp, üzeri çamurla sıvanarak kulübe biçiminde oluşturulan yapılar dönemi M.Ö. 8200-7200 tarihleri arasında binyıl sürmüştür (Resim 3).

Yuvarlak planlı yapıların hemen üzerinde yeni bir dönem başlamaktadır. Çayönü yağışlı bir iklime sahipti. Yağışın neden olduğu taban suyu ve rutubet önemli sorundu. Evlerin yaşam alanlarının taban seviyesinden yükseltilmesi gerekiyordu. Böylece ızgara benzeri paralel duvarlardan oluşan dikdörtgen biçimli taş platformlar yapılmasına başlandı. Platformlar dallarla örtülüyor, bunun da üstü kil ve kireç karışımı toprakla kaplanıyordu. Platformların bir ucunda küçük bir oda ve depo bölümü vardı. Kamış ve dallarla örülen duvarları, gene çamurla sıvanıyor, orta kesiminde ahşap direklerle destekleniyordu. Günümüzde "ızgara planlı yapılar" diye bilinen bu evler, genellikle 1 1 x6.5 m. kadar olan boyutları ve dikdörtgen planlı oluşlarıyla, birbirine benziyordu. Bu dönem M.Ö. 7200-7100 tarihlerine aittir (Resim 4).

Resim 3-4. Çayönü, yuvarlak ve ızgara planlı konutlar.

Izgara planlı yapıların üzerinde anıtsal nitelikli yapıların bulunduğu iki evre vardır. Bunlardan birinde, 1 2x 1 0 m. boyutlarındaki geniş avlulu bir yapıda, 295 kadar insan iskeletine rastlanmıştır ve yapının ölü kültürle ilişkili işler için kullanıldığı anlaşılmıştır.

Anıtsal yapıların üzerinde yeni bir dönem başlar. Yapıların ızgara temelleri hücrelere bölünmüştü. Bodrum katı gibi olan bu hücreler kiler veya depo olarak kullanılıyordu. Asıl yaşam alanı bunun üzerinde ikinci bir kat gibiydi ve bu kata dıştan bir taş merdivenle ulaşılabildi. Avlu ise arka tarafta üstü kapalı bir sundurma haline gelmişti. Yapılarda **kerpiç duvar** ilk kez bu dönemde uygulanmaya başlamıştı. Üstü düz çatı ile örtülen yapılar, iki katlı evleri andırıyordu. Yerleşmenin doğu kesiminde, olasılıkla en erken evreden beri özel önem taşıyan meydan yeniden düzenlenmişti. Boyu 50 m'yi bulan bu alan, dünyanın ilk büyük alanı olarak tanımlanabilir. Meydanın içine doğu-batı yönünde, boyları 2.5 m.'yi bulan, işlevleri tam olarak bilinmeyen, iki dizi dikilitaş yerleştirilmişti. Dikilitaşlarla süslü meydanın çevresini ise özel önemi olduğu anlaşılan büyük yapılar kuşatıyordu. Çayönü halkının sosyal yaşamında özel bir önemi ve yeri olduğu belli olan alanın çevresindeki yapılardan birkaçı diğerlerinden farklıydı. Bunlardan en büyüğü 1 1 x 1 0 m. boyutlarındaydı ve terazzo (bir nevi mozaik) denen bir tabanla kaplıydı. Meydandan batıya doğru uzaklaştıkça evler küçülmeğe başladı. Bu görünümü ile yerleşmenin düzenli ve önceden tasarlanan biçimde

kurulduğu ve sosyal bir farklılaşmanın bulunduğu belli olmaktadır M.Ö. 6600-6300 yılları arasında tarihlenen hücre planlı yapılar evresi Yeni Taş Çağı için beklenemeyecek olgular içerir.

Geniş yapıların oluşturduğu 6. ve sonuncu evrede, meydan önemini yitirip günlük kullanım alanına dönüşmüştür. Bu dönem M.Ö. 6000-5500 (?) yılları arasında tarihlenir.

Çayönü'nde, ölümler yapıların tabanı altına ve iç avluya gömülmekteydi. Tam bütülmüş durumda bırakılan ölümlerin yanına yassı balta, boncuk, boncuk dizileri (Resim 6), kemik ya da boynuz aletler vb. ölü armağanı olarak konulurdu. İçinde çok sayıda ve özenle korunmuş kafatasları ele geçmesinden dolayı "Kafataslı Yapı" olarak bilinen, ancak daha somaki yıllarda içinde her türlü kemiğin bulunduğu yapının, Çayönü halkının inanç dünyasında kuşkusuz kutsal bir yeri olmalıydı (Resim 5). Kafataslarının konulduğu böyle bir binaya, inanış sisteminin bir parçasını oluşturan ritüel törenlerin, daha doğrusu salt insanı hedef alan gerçek anlamda bir kafatası kültürünün, oturlan mekan dışına çıkılarak, bu amaç için öngörülen ve inşa edilen, özel bir binada uygulanmasına ilk kez Çayönü'nde tanık olunmaktadır. 13ü binada, köydeki nüfusun %70'nin gömülü olması, her iki cins, her yaşa ait olan kemiklerde darp ya da yaralama izi olmaması, buranın, Yakındoğu'daki en önemli insan kültürü yapısını olduğunu gösterir. Tüm bulgular, bir zamanlar Çayönü'nde, insanların kurban edildiği adak törenlerinin yapıldığını ön plana çıkarmaktadır.

Resim 5. Kafataslı Yapı

Resim 6. Çayönü, kemik kolye.

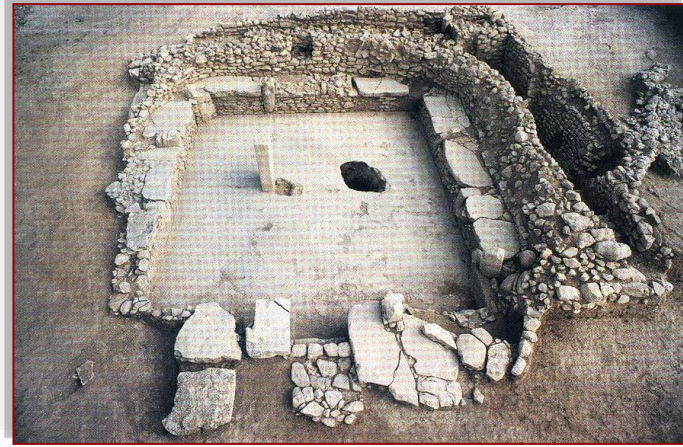
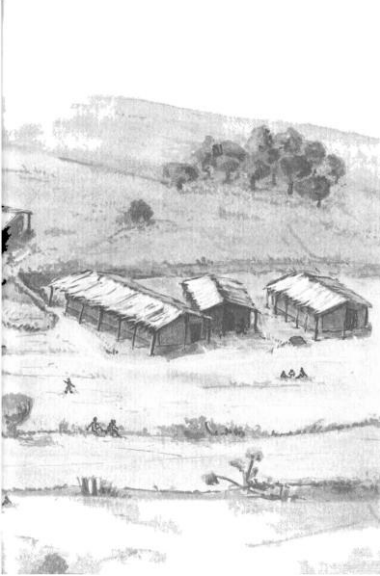
Madenleri tanımaya, ilk olarak bakırı soğuk dövme yoluyla işlemeye, mimaride söndürülmüş kireç ve alçıyı kullanmaya, doğal camı ısıtarak biçim vermeye denemeye başlayan Çayönü halkı, her alanda bir çok değişme ve gelişmenin doğmasına olanak verecek bambaşka bir dünyanın kapılarını açmış; eski zamanlardan yenilere doğru, belli bazı önemli tarihi aşamalardan geçip evrimleşerek, çevresindeki kültürlerden farklı özellikleriyle çok ilginç, gelişkin özellikler taşıyan bir kültür ortaya koymuştur.

Bilim dünyasında "İlk Köy Toplulukları Dönemi" ya da "Çanak Çömlek Öncesi Yeni Taş Çağı" özellikleriyle tanınan Çayönü, en büyük değişimi evcil hayvanların girmesiyle yaşamaya başlamıştır. Evcil hayvan sürülerinin girmesi, avcılığın beslenmedeki yerini azaltmasıyla birlikte tüm düzeni bozmuştur. Çanak çömlek de yapılmaya başlanan bu yeni evre ile yerleşmede önceki dönemin katı kuralları ortadan kalkmış, ölü gömme-ölü kültürü değişmiş, planlı standart yerleşme düzeni bozulmuş, önceleri çok temiz tutulan meydan bir çöplük durumuna gelmiştir. Günümüzdeki köyler gibi rastgele gelişen, isteyeninin istediği yere yapı yaptığı, gerektiğinde odalar eklediği, tam bir kargaşaya dönüşmüştür. Kült eşyaları ortadan kalkmış, yalnızca işlevsel nesnelere kullanılmaya başlanmıştır. İlginç olan, bu değişim, yerleşimin nüfusunun azalmasına sebep olmasıdır. Bu durum, yeni beslenme türünün getirdiği salgın hastalıkların bir sonucu mudur, yoksa hayvancılığa bağlı göçebe çobanlık mı başlamıştır veya bilinmeyen nedenlerle topluluğun

büyük bir kısmı başka bir yere mi göç etmiştir? Bunların yanıtını gelecek dönemlerdeki araştırmalar verecektir. Çayönü halkının binlerce yıl içinde çok net olarak ve geniş bir sayfa üzerine yazdığı yaşamı, kültür tarihimizin en önemli bir döneminin, kesin bir belgesidir.

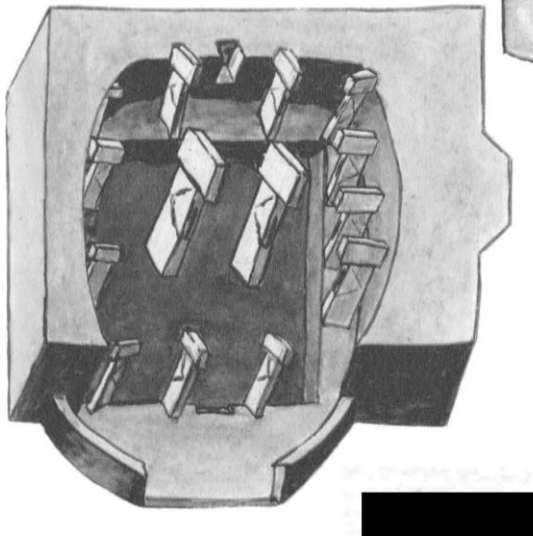
NEVALI ÇORI

Şanlıurfa yöresinde, Fırat'tan yaklaşık 3 km. uzaklıkta yer alan Nevali Çori'de Atatürk baraj gölü sahasında kalacak olmasından dolayı kurtarma kazıları yapılmış olup günümüzde baraj suları altında kalmıştır. Nevali Çori beş evrelî bir yerdir. Yerleşme terasında kerpiç tekniğiyle kireçtaşından yapılmış uzun dikdörtgen planlı, bağımsız ve birbirine paralel duran yapılar, uzun tarafındaki girişleriyle Kantara çayı tarafına bakan evler, iç mekanlarının düzenli olarak bölünmesiyle dikkati çeker (Resim 7). Nevali Çori'nin 4. yapı katında, evlerden biraz uzakta, hemen hemen kare biçimli bir taş yapı vardır. Son derece özenli işçilikle yapılmış terazzo zemini ve dikilitaşlarıyla dikkati çeker. Salonun sağ duvarı üzerinde bir niş bulunmakta, duvarların önünde ise bir seki uzanmaktadır. Ortada, üzerinde alçak kabartma olarak şematik biçimde uzun kollu bir insan işlenmiş olduğu, 3 m. yüksekliğindeki "T" biçimli iki dikilitaş yükselir. Aynı türün biraz daha küçük boyutluları sekiler boyunca odayı çepeçevre sararlar. Anıtsal kabartmalar ve yontularla süslü yapının törensel ve dinsel işlevi olduğu net olarak belirgindir. Yapı, içini dolaşan taş seki, terazzo zemin ve insan biçimindeki monolitik payeleriyle eski doğunun anıtsal boyuttaki en eski ve gerçek kutsal yapılarından birisidir (Resim 8-9). İlk olarak burada keşfedilen "T" biçimli sütunlar daha sonraları Göbeklitepe'de çok daha eski devirlere giden tapınaklarda ortaya çıkarılmıştır. Nevali Çori'de ayrıcalıklı bir işlevi bulunmasından dolayı dinsel bir yapı olarak yorumlanması Göbeklitepedeki yapıların da aynı işleve sahip olduklarına kanıt oluşturmuştur. Teoriye göre Göbeklitepe'deki tapınaklar kullanımdan çıktıktan sonra ilk yerleşmeleri kuran insanlar benzer geleneği yeni yerleşim yerlerinde de sürdürmeye devam etmişlerdir.

Resim 7-8. Nevali Çori'deki konutların canlandırma çizimi ve kutsal alan.

Göbeklitepe ile olan ortaklıkları sadece "T" biçimli sütunlardan ibaret olmayan Nevali Çori'de çok sayıda heykel de elde edilmiştir. Gerçek boyutlarda kireçtaşından yapılmış, topuz biçimli ve üzerinde yılan kabartması olan bir baş (Resim 10), kompozit figürler, akbaba heykeli ve portre özelliği gösteren bir insan başı ilginç yapıtlardır. Hayvan biçimli tasvirler arasında aslan, panter, yaban domuzu, yaban atı, ayı ve akbaba yer alır. Çakmaktaşıdan yapılmış hasat aletleri ve av silahları oldukça boldur. İşlenmiş süs boncukları, çok sayıda pişmiş toprak figürin ve bakır bir boncuk yüksek teknolojiye tanıklık eder. Nevali Çori yerleşik yaşama geçen erken dönem toplulukları içinde özel öneme sahip bir yerleşmedir.

Resim 9. Tapınağın canlandırma çizimi.

Resim 10. Heykele ait baş.

AŞIKLI HÖYÜK